

ТЪЖДЕСТВЕНОСТ, ОСТЕНЗИЯ И ХИПОСТАЗА

1

Тъждествеността често става повод за философско объркване. Когато претърпявам промяна, както става с мен непрекъснато, как мога да твърдя, че продължавам да съм себе си? Как бих могъл – имайки пред вид, че материалната ми субстанция подлежи на пълна подмяна всеки няколко години – да твърдя, че продължавам да съм аз за някакъв, поне малко по-голям период?

Едно удобно решение би било, под влиянието на тези или други аргументи да достигнем до вярата в неизменната и затова безсмъртна душа като носител на моята запазваща се самотъждественост. Но по-малко вероятно е да сме склонни към такава алтернатива ако става въпрос за аналогичния Хераклитов проблем с реката: „Не можеш да се изкъпеш два пъти в една и съща река, защото водите, които те обливат са винаги нови.”

Решението на Хераклитовия проблем, макар и той да ни е добре познат, ще ни позволи един по-удобен подход към някои не дотам ясни въпроси. Истината е, че можеш да се изкъпеш в една и съща река два пъти, но не и при едно и също състояние на реката. Можеш да се изкъпеш при две различни състояния на същата река; точно в това и се състои къпането два пъти в една и съща река. Реката е процес във времето, а състоянията на реката са неговите моментни части. Именно отъждествяването на изкъпалия се в реката първи път с изкъпалия се в реката втори път определя нашия предмет като процес на реката, за разлика от едно състояние на реката.

Нека говорим за всяко множество от водни молекули като за вода. Тогава дадено състояние на реката е в същото време и състояние на водата, но две състояния на една и съща река не са, като цяло, състояния на една и съща вода. Състоянията на реката са състояния и на водата, но реките не са води. Можеш да се изкъпеш два пъти в една и съща река, без при това да се къпеш в една и съща вода; а можеш също – при съвременните транспортни средства – да се изкъпеш два пъти в една и съща вода докато се къпеш в две различни реки.

Да си представим, че изхождаме от моментните неща и техните взаимоотношения. Едно от тези моментни неща, наречено а е моментно състояние на реката Кайстер в Лидия, около 400-та година пр. н. е. Друго, наречено b е моментно състояние на Кайстер два дни по-късно. Едно трето такова, с, е моментно състояние в същата по-късна дата на същото множество водни молекули, намиращи се в реката по времето на а. Половината от с е в

долното течение на Кайстер, а другата половина може да се открие в разпръснати точки по Егейско море. Това прави а, b и с три обекта, които се намират в различно отношение. Можем да кажем, че а и b са в отношение на родство по река, докато а и с са в отношение на родство по вода.

В такъв случай представянето на реките като единични същности – по точно процеси, или обекти изразходващи време – по същество се състои в това да четем тъждественост на мястото на родство по река. Разбира се би било погрешно да се каже, че а и b са тъждествени, те са само сродни по река. Но ако възнамерявахме да посочим а, да изчакаме набелязаните два дни, а след това да посочим b и да твърдим тъждественост за посочените обекти, би трябвало за тази цел да изясним, че показването ни не е имало за цел да посочи две отделни сродни състояния на реката, а само една река, която ги включва и двете. Приписването на тъждественост е съществено тук за да се фиксира съответствието на остензията.

Тези разсъждения твърде много напомнят на Хюмовата интерпретация на идеите за външни обекти. Теорията на Хюм беше, че идеята за външни обекти възниква от грешка в отъждествяването. Различните отделени във времето сходни впечатления погрешно биват приемани за тъждествени; а след това, за да преодолеем противоречието от отъждествяването на отделени във времето моментни възприятия, ние изнамираме един нов, немоментен обект, който да служи като съдържание на твърдението ни за тъждественост. Тезата на Хюм за погрешното отъждествяване е интересна за нас като психологическо предположение за произхода, но съвсем не е нужно да споделяме това предположение. Това върху което трябва да спрем вниманието си е единствено непосредствената връзка между тъждествеността и установяването [positing, постулирането] на процеси, или обекти, изразходващи време. Да припишем тъждественост вместо родство по река е все едно да говорим за река Кайстер вместо за а и b.

Само по себе си посочването е нееднозначно по отношение на времевата протяжност на указания обект. Дори когато указаният обект е процес, който се простира забележимо във времето и, следователно, сбор от моментни обекти, посочването все още не ни казва кой именно сбор от моментни обекти се има пред вид, а само това, че конкретният моментен обект би трябвало да принадлежи към желанния сбор. Посочването на а, ако се формулира като отнасящо се до траещ във времето процес, а не само до моментния обект а, може да бъде интерпретирано еднакво добре и като отнасящо се до реката Кайстер, на която а и b са състояния, и като отнасящо се до водата, на която а и с са състояния, и като

отнасящо се до кое да е от безкрайния брой други – макар и не дотам естествени – групирания, към които а също така принадлежи.

Тази нееднозначност най-често бива преодолявана като се придружи изказването с думи като „тази река”, позовавайки се по този начин на едно предишно понятие за река като специфичен тип процес, изразходващ време, специфична форма на групиране на моментни обекти. Посочването на а и казването „тази река” – или *****, тъй като все още сме 400 години пр. н. е. – не оставя повече съмнение по отношение на съответстващия обект, стига самата дума „река” да е вече разбрана. „Тази река” означава „речният сбор от моментни обекти, който съдържа този моментен обект”.

Тук обаче, ние отиваме отвъд чистата остензия и допускаме концептуализация. Нека вместо това сега да си представим, че общото понятие „река” все още не е схванато и, следователно, не можем да дефинираме Кайстер като посочим и кажем „Тази река е Кайстер”. Да предположим също, че не разполагаме с други описателни похвати. Единственото, което ни остава в такъв случай е да посочим а, а два дни по-късно и б като всеки път казваме „Това е Кайстер”. Използвана по такъв начин, думата „това” е трябвало да се отнася не към а, нито към б, а отвъд тях, към нещо по-обхватно, тъждествено и в двата случая. Въпреки това определението ни за Кайстер все още не е пълноценно, тъй като бихме могли да имаме пред вид също и кое да е от огромното разнообразие на други групирания на моментни обекти, свързани съгласно различни от родството по река признаци; всичко, което знаем е, че а и б са сред неговите съставни. Все пак, като посочваме нови и нови състояния в добавка към а и б ние елиминираме все повече и повече алтернативи, докато нашият слушател успее – подпомогнат от собствената си склонност да предпочита най-естествените групирания – да схване идеята за Кайстер. Начинът, по който той усвоява тази идея е индукция: от нашето подвеждане на примерните моментни обекти а, б, d, g и т. н. под събирателната на Кайстер, той си изработва една правилна базова хипотеза като какви моментни обекти бихме били склонни да включим там оттук нататък.

Всъщност в случая с Кайстер стои въпросът и за нейния пространствен, а не само времеви обхват. Примерните ни посочвания следва да бъдат направени не само по различно време, но и в различни участъци нагоре и надолу по течението, ако искаме нашият слушател да има достатъчно основания за индуктивното си заключение върху пространствено–времето протежение на четириизмерния обект Кайстер.

В остензията пространственото протежение не е напълно отделимо от времето, тъй като сполучливите остензии, доставящи примери за пространствено протежение по необходимост изразходват време. Макар и само повърхностно, неотделимостта на прост-

ранствените от времевите измерения в теорията на относителността е загатната в тази проста ситуация на остензия.

Понятието за тъждественост, в такъв случай, явно има ключова роля при характеризирането на пространствено– времевите обекти чрез остензия. Без тъждественост, n на брой остензивни действия ще характеризират просто n на брой различни обекта, всеки от които е неопределен в пространствено– времевата си протяжност. Но когато утвърждаваме идентичност за даден обект чрез остензии, ние правим така, че нашите n на брой остензии се отнасят все към един и същ голям обект и по този начин даваме на нашия слушател достъп до индуктивната база, въз основа на която да отгатне имания пред вид обсега на този обект. Чистата остензия, плюс отъждествяването ни информират – с помощта на малко индукция – за пространствено– времевото протежение.

2

такъв случай между това, за което стана дума дотук и остензивното обяснение на общи понятия като „червено” или „река” съществува явно сходство. Когато посоча в направление, където се вижда червено и кажа „Това е червено”, а после повторя същото на различни места в разстояние на определено време, аз доставям една индуктивна база, въз основа на която да се пресметне иманото пред вид протежение на качеството червеност. Разликата изглежда би била само, че това протежение, за който се касае тук е по-скоро концептуално протежение, обобщение, отколкото пространствено– времево протежение.

Но е ли това в действителност разлика? Нека се опитаме да нагласим досегашната си гледна точка така, че да мислим думата „червено” по пълна аналогия с „Кайстер”. Когато посочваме и казваме „Това е Кайстер” по различно време и на различни места ние прогресивно обогатяваме разбирането на нашия слушател за това какви участъци от пространството и времето имаме пред вид че покрива думата „Кайстер”; а посочвайки и казвайки „Това е червено” по различно време и на различни места, ние прогресивно обогатяваме разбирането на нашия слушател за това какви участъци от пространството и времето имаме пред вид че покрива „червено”. Наистина, областите, към които се отнася „червено” не са непрекъснати една спрямо друга както тези, към които се отнася „Кайстер”, но това несъмнено е незначителна подробност; „червено” със сигурност не следва да бъде противопоставено на „Кайстер” като абстрактно на конкретно само заради не– непрекъснатостта на геометричната форма. Територията на Съединените Американски Щати, която включва Аляска не е непрекъсната и въпреки това е единичен конкретен обект; такъв е и една холна гарнитура или разпръснатото тество карти. В действителност, според физиката всеки физически обект на над– атомно равнище е съставен от отделени в пространството части. Така

че защо да не гледаме на „червено“ тъкмо както и на „Кайстер“ – като назоваващо единичен конкретен обект, простиращ се във времето и пространството? От тази гледна точка, да се каже, че дадена капка е червена, е все едно да твърдим едно просто пространствено–времево отношение между два конкретни обекта; единият обект, капката, е пространствено–времева част от другия, червеното, точно както и даден водопад е пространствено–времева част от Кайстер.

Преди да пристъпим към разглеждането на това как точно се проваля едно тотално приравняване на универсалиите с партикуларии, бих искал да се върна назад и да изпитам по-отблизо почвата, на която бяхме стъпили. Видяхме как тъждественост и остензия се съчетават в концептуализирането на протяжни обекти, но не попитахме защо. Какво е толкова важното в това действие? Тъждествеността е по-удобна от родството по река или други отношения, тъй като не е необходимо обектите, към които тя се отнася да се заделят настрана в множество. Тъй като това, което евентуално бихме могли да кажем за реката Кайстер, не изисква непременно да се направи разграничение между моментните състояния а, б и т. н., ние печелим формална простота за нашия предмет като го представяме за единичен обект – Кайстер – вместо множество от обекти – а, б и т. н. – стоящи в отношение на родство по река. Този способ е едно частно и относително приложение на Окамовия бръснач: същностите, които са свързани в един отделен дискурс, биват редуцирани от много – а, б и т. н. – до една – Кайстер. Трябва да отбележим, обаче, че от една тотална, или абсолютна гледна точка, този способ е в доста голямо противоречие с Окамовия бръснач, тъй като множеството същности – а, б и т. н. – не биват отстранени от вселената, просто Кайстер бива добавена. Все още съществуват контексти, в които е нужно по-скоро да говорим отделно за а, б и др., вместо да говорим без разграничения за Кайстер. Въпреки това Кайстер си остава една удобна придобивка за нашата онтология, благодарение на контекстите, в които тя създава икономии.

Нека разгледаме малко по-общо един дискурс, касаещ моментни обекти, които всички – също както преди – са състояния на река, но не напълно сродни по река. Ако в този отделен дискурс нещата стоят така, че каквото и да е утвърдено за който и да е моментен обект е също така утвърдено и за всеки друг който е сроден по река с него, така че никакви разграничения между състоянията на тази река да нямат отношение към въпроса, тогава съвсем определено можем да спечелим простота ако представим въпросния обект като съдържащ няколко реки, вместо многото речни състояния. Остават разделенията между нашите нови обекти, реките, но не остават никакви разделения извън нуждите на дискурса, с който се занимаваме.

Преди малко говорих за интегрирането на моментни обекти в изразходващи време съвкупности; ясно е обаче, че сходни разсъждения касаят и интегрирането на индивидуално обозначими локални обекти в простиращи се пространствено съвкупности. Там където онова, което искаме да кажем за дадени широки повърхности не засяга разграничения на техните части, ние опростяваме нашия дискурс, като правим обектите му толкова малко на брой и големи, колкото можем – приемайки различните широки повърхности за единични обекти.

Аналогични наблюдения са в сила – при това много очебийно – при концептуалната интеграция – интегрирането на партикуляри в универсалия. Да си представим един дискурс, касаещ лични финансови състояния и да си представим, че – специално в този дискурс – каквото и да бъде казано за чието и да е финансово състояние, се отнася в еднаква степен и до всички финансови състояния, които възлизат на същата сума пари. В такъв случай нашият дискурс бива опростен като се измени неговия предмет – от лични финансови състояния на групи по доходи. По този начин разграниченията, които са несъществени за въпросния дискурс, биват отстранени от предмета му.

Като цяло можем да представим максимата за тъждественост на неразличимите по следния начин: Обекти, които не са разграничими един от друг в рамките на даден дискурс би следвало да се разглеждат като тъждествени в този дискурс. Или по-прецизно: препратките към оригиналните обекти би трябвало, за целите на дискурса, да бъдат преформулирани така, че да препращат към други, по-малко на брой обекти и то по такъв начин, че неразграничимите оригинали да са достъпни всеки за съответния нов обект.

Блестящ пример за приложението на тази максима може да се наблюдава в известното нам т. н. съждително смятане * 1. За целта нека следваме тенденциите в съвременната литература и да мислим „р– та”, „q– та” и т. н. във въпросното смятане като съответстващи на пропозиционални понятия, каквито и да са те. Но ние знаем, че в рамките на това смятане пропозиционалните понятия, които си приличат по истинната си стойност са неразграничими едно от друго; те – поне що се отнася до нещата, които могат да се изразят с това смятане – са взаимозаменими. В такъв случай максимата за тъждество на неразличимите изисква да преформулираме „р”, „q” и т. н. като съответстващи просто на истинни стойности – между другото това беше и интерпретацията на Фреге на въпросното смятане.

Аз за себе си предпочитам да мисля за „р”, „q” и т. н. като за схематични букви, заместващи твърдения, но не и съответстващи на каквото и да е. Ако обаче ще ги разглеждаме като съответстващи, максимата влиза в сила.

Нашата максима за тъждественост на неразличимите е относителна към дадения дискурс и като такава е несигурна – доколкото и самото отграничение на дискурсите е несигурно. Тя е най-добре приложима когато дискурсът е грижливо затворен, както е със съждителното смятане; но цялостният дискурс подразделя сам себе си в известна степен и тази степен се стреми да определя кога и до каква степен би било подходящо да призовем максимата за тъждественост на неразличимите.

3

Нека сега се върнем на разсъжденията ни върху природата на универсалиите. Преди ние представихме тази категория с примера „червено” и установихме, че този пример позволява да бъде интерпретиран като обикновена простираща се в пространството и времето партикулария, също както и Кайстер. Червеното беше най-голямото червено нещо във вселената, разпръснатото тотално нещо, чиито части са всички червени неща. По подобен начин, в следващия пример с групите по доходи, за всяка група по доходи може да се мисли просто като за разпръснатото тотално пространствено– времево нещо, което е съставено от съответните лични финансови състояния – различни финансови състояния на различни личности. Една група по доходи е нещо точно толкова конкретно, колкото и реката или личността и, като личност, тя е сбор от лични финансови състояния. Тя се отличава от една личност само по това, че личните финансови състояния, които заедно образуват група по доходи са просто различен тип неща от тези, които заедно образуват личността. Групите по доходи се съотнасят с личностите по същия начин както водите се съотнасят с реките; това е така, защото – нека си припомним – моментният обект а беше част, във времеви смисъл, и от една и съща река, и от една и съща вода; докато b беше част от същата река, но не и от същата вода, а с беше част от същата вода, но не и от същата река. На базата на казаното дотук изглежда безпочвено да се прави разграничение между пространствено– времевата интеграция и концептуалната интеграция; всичко е пространствено– времева интеграция.

Сега нека се прехвърлим на един още по-изкуствен пример. Да си представим, че нашият предмет се състои от видмо очертаните изпъкнали участъци в тази фигура:

Има 33 такива участъка. Да си представим също така, че сме ангажирани с дискурс, относно който всеки два подобни геометрически участъка са взаимозаменими. В такъв случай нашата максима за тъждество на неразличимите ни кара да говорим, съгласно целите на този дискурс, не за подобие, а за тъждество; да казваме не, че x и y са подобни, а че $x = y$, като преформулираме по този начин обектите x и y – те вече не са участъци, а форми. Нашият предмет тогава се стеснява многократно – от 33 на 5: равнобедреният правоъгълен триъгълник, квадратът, правоъгълникът със страни две към едно и две форми на трапец. Всяка от тези пет е универсалия. И тъй като преформулирахме червения цвят като тоталното пространствено– времево нещо, образувано от всички червени неща, нека сега предположим, че преформулираме квадратната форма като тоталната фигура, образувана от обединяването на всичките пет квадратни участъка. Да си представим също така, че дефинираме формата равнобедрен правоъгълен триъгълник като тоталната фигура, образувана от съчетаването на всичките 16 триъгълни участъка. Да си представим по подобен начин, че дефинираме формата правоъгълник със страни две към едно като тоталната фигура, образувана от съчетаването на четирите правоъгълника със страни две към едно; по същия начин и двете трапецовидни форми. Ясно е, че това ни носи неприятности, тъй като тогава нашите пет форми биват сведени всичките до една – тоталната фигура. Съчетаването на всички триъгълни фигури ни дава просто тоталната квадратна фигура; съчетаването на квадратните ни дава същото; подобно е положението и при другите три форми. Накрая сме принудени с известно раздразнение да приемем, че е налице тъждество между петте форми. Така че теорията за универсалиите като конкретни, която изглежда вършеше работа при червеното, като цяло претърпява провал*. Можем да предположим, че най-общо универсалиите са се настанили като същности в онтологията ни по следния начин. Първо сме си формирали навика да представяме простиращите се в пространството и времето конкретни неща според модела който разгледахме по-горе. После червеното е било прието, както Кайстер и други, за конкретно нещо. Накрая са били вмъкнати триъгълникът, квадратът и други универсалии, поради погрешна аналогия с червеното и неща от този род.

Нека тогава, само като един вид философски спорт, без да допускаме някакъв сериозен психологически или антропологически примес в нашите разсъждения, да се върнем към Хюмовата теория за външни обекти и да я доведем една крачка по-нататък. Според Хюм моментните впечатления биват погрешно отъждествявани едно с друго на базата на тяхната прилика. Тогава, за да бъде решен парадокса от тъждеството на отделно стоящи във времето същности, ние изнамираме изразходващите време обекти като обекти на тъждеството.

Изглежда на това се дължи и приемането на пространствена протяжност отделно от това, което е моментно дадено във впечатлението. Може да се предположи (въпреки че сме вече отвъд Хюм), че на този процес се дължи и приемането на същността червено – независимо дали ще я наречете универсалия или широко простираща се партикулария. Моментно наличните впечатления за червено биват отъждествени едно с друго, а след това е призована единична същност – червеното – която да бъде посредник в тези иначе несъстоятелни тъждества. Така е и при същността квадрат и при същността триъгълник. Впечатленията за квадратност биват отъждествени едно с друго и след това е въведена единичната същност квадрат като посредник в тъждествеността; съответно стоят нещата и при триъгълника.

От това дотук не личи никаква разлика между приемането на партикуларии и това на универсалии. Но ако се върнем малко назад, ще трябва да признаем едно отличие. Ако квадратът и триъгълникът се отнасяха към оригиналните квадратни и триъгълни партикуларии по начина, по който конкретните обекти се отнасят към моментните си състояния и пространствени части, тогава квадрат и триъгълник биха се оказали тъждествени един с друг – както по-късно наблюдавахме в рамките на нашата изкуствена малка вселена от фигури.

Поради това сме принудени да признаем два различни вида свързване: тази на конкретни части в конкретно цяло и тази на конкретни моменти в абстрактна универсалия. Налага се да признаем едно раздвояване в смисъла на „е“: „Това е Кайстер“, сравнено с „Това е квадрат“.

Нека се върнем – прекъсвайки тази спекулативна психология – към нашия анализ на остензията на простиращи се в пространството и времето обекти и да видим по какво се различава тя от това, което може да се нарече остензия на нередуцируеми универсалии като квадрата и триъгълника. Докато обясняваме остензивно Кайстер, ние посочваме а, b и

други състояния като всеки път казваме „Това е Кайстер“; самотъждествеността на указания обект бива разбирана от всеки един път до следващия. От друга страна, в остензивното обяснение на „квадрат“, ние посочваме различни партикуларии и казваме всеки път „Това е квадрат“ без да приписваме тъждественост на указания обект от единия път до другия. Тези последните различни посочвания създават за нашия слушател базата за една обоснована индукция относно това какво в общи линии бихме били склонни да посочим като квадрат, точно както различните ни предишни посочвания му доставяха базата за една обоснована индукция относно това какво бихме били склонни да посочим като Кайстер. Разликата между двете е просто, че в единия случай се предполага тъждественост на указания обект, а в другия случай – не. Във втория случай това, което се предполага за идентично от показване на показване е не указания обект, а – в най-добрия случай – едно качество, квадратност, което бива споделяно от указаните обекти.

Впрочем засега съвсем не е нужно да предполагаме същности като качества в остензивното ни изясняване на „квадрат“. С различните ни показвания ние изясняваме употребата си на думите „е квадратен“, но нито се предполага някакъв обект квадратност, към който ние сочим, нито е необходимо да се предположи такъв в наличност за да се отнася към думата „квадрат“. За обяснението на „е квадратен“ или която и да е друга фраза не се изисква нищо друго, освен това нашият слушател да разбере кога да очаква, че ще я прилагаме към един обект и кога – не; не е нужно самата фраза да е име, отговарящо на някакъв отделен обект.

В такъв случай между общите и единичните понятия се появиха следните различия. Първо, остензиите, които представят едно общо понятие се различават от онези, които представят единично понятие по това, че първите не приписват тъждественост на указания обект между две отделни показвания. На второ място, общото понятие не претендира, или поне не е нужно да претендира да е име, отговарящо на някаква отделна същност, докато единичното понятие го прави.

Тези две наблюдения не са без отношение едно към друго. Фреге [3] настоява достъпността на едно понятие за тъждествени контексти да бъде стандарта, според който да решаваме дали това понятие се използва като име. Дали едно понятие е било или не използвано като назоваващо същност следва да се реши – в който и да е контекст – в зависимост от това дали в този контекст понятието се разглежда или не като подчинено на алгоритъма на тъждествеността: закона за заместване на еднакви с еднакви*

Не следва да се мисли, че тази доктрина на Фреге е свързана с отхвърляне на абстрактните същности. Напротив, ние оставаме свободни да приемем имена на абстрактни

същности; и съгласно критерия на Фреге такова едно приемане ще се състои по-точно в допускането на абстрактни понятия до тъждествени контексти съгласно общите закони на тъждествеността. Самият Фреге бе, по една случайност, по-скоро платонист в собствената си философия.

Според мен по-ясно би било ако разглеждаме тази стъпка на хипостазиране на абстрактни същности като вторична стъпка, следваща от въвеждането на съответните общи понятия. Първо можем да си представим въвеждането на фразата „Това е квадрат”, или „x е квадрат” – може би, както видяхме преди, чрез остензия, или по други пътища – като например обикновената геометрична дефиниция в рамките на предишни общи понятия. Тогава, като една отделна стъпка, ние произвеждаме качеството квадратност, или, което е същото, клас на квадратите. При тази стъпка бива призован един нов фундаментален оператор, „клас на”, или „– ост”.

Наблягам толкова върху значимостта на традиционното разграничение между общите понятия и абстрактните единични понятия – „квадрат”, за разлика от „квадратност” – поради едно онтологично положение: използването на общо понятие не ни ангажира само по себе си с допускане в онтологията ни на съответстваща абстрактна същност; от друга страна използването на абстрактно единично понятие, придържащо се към обичайното за единично понятие поведение като правилото за заместване на еднакви с еднакви, пряко ни ангажира с една абстрактна същност, назована от понятието* * .

Лесно можем да си представим, че в първия случай единствено това, че не сме успели да забележим въпросното разграничение е позволило на абстрактните същности да засилят влиянието си върху нашето въображение. Остензивното пояснение на общи понятия като „квадрат” е, както видяхме, съвсем като това на конкретни единични термини като „Кайстер”, а наистина има и случаи като „червено”, където не е нужно да се прави каквото и да е разграничение. Оттам е и естествената тенденция не само да въвеждаме общи понятия наред с единичните, но и боравим с тях тъкмо както с имена на отделни същности. Тази тенденция е поощрена, без съмнение, от факта, че често е удобно, по чисто синтактически причини – например по причини на словоредата или препращането – да се отнасяме с едно общо понятие като със собствено име.

Концептуалната схема, в която сме израстнали е едно еkleктично наследство и относно силите, които са обуславяли нейната еволюция от времето на Явайския човек на-

сам* може само да се гадае. Изразите за физически обекти би трябвало да са заемали централно място през най-ранните лингвистични периоди, тъй като тези обекти са осигурявали за езика сравнително фиксирани отправни точки в неговото социално развитие. Общите понятия също също би трябвало да са се появили на един ранен етап, тъй като сходните стимули имат свойството да предизвикват психологически сходни реакции; сходните обекти имат свойството да бъдат наричани с една и съща дума. В действителност видяхме, че остензивното получаване на едно конкретно общо понятие минава по съвсем същия път, по който и това на конкретно единично понятие. Възприемането на абстрактни единични понятия, водещо със себе си постулиране на абстрактни същности, е една следваща стъпка и е, от философска гледна точка, революционна такава; видяхме също как е било възможно тази стъпка да е била направена и без съзнателна намеса.

Имаме всички основания да се радваме, че общите термини са с нас, каквато и да е причината. Езикът би бил просто невъзможен без тях, а мисълта не би постигнала никак много. Въпреки това, относно признаването на абстрактни същности като назовани от абстрактни единични понятия, има място за разнопосочни съждения. От гледна точка на яснотата във всеки случай е важно да признаем при въвеждането им един допълнителен оператор, „клас на”, или „– ост”. Може би, както току– що беше предположено, недостатъчното внимание, което се отделя на натрапничеството на такъв един неизяснен допълнителен оператор е породило вярата в абстрактни същности. Но този генетичен въпрос стои отделно от питането дали абстрактните същности, веднъж вече приети, не са най-сетне нещо полезно от гледна точка на концептуалното удобство – дори и тяхното приемане да е било щастлива случайност.

Както и да е, веднъж след като абстрактните същности бъдат признати, нашият концептуален механизъм се задвижва и произвежда, както си му е реда, една безкрайна йерархия от по-нататъшни абстракции. Защото, да започнем с това, трябва да се отбележи, че остензивните процеси, които ние изучавахме не са единствения начин да се въведат понятия, било то единични или общи. Повечето от нас биха се съгласили, че такава въвеждане е базисно, но веднъж след като базата от остензивно придобити понятия е налице, вече няма трудности в това да се обясняват допълнителните понятия дискурсивно, чрез перифразиране в комплекси от вече наличните понятия. Сега дискурсивното обяснение, за разлика от остензията, е точно толкова достъпно за дефиниране на нови общи понятия, приложими към абстрактни същности – например „форма” или „зоологически вид” – колкото и за дефинирането на общи термини, приложими към конкретни същности. Прилагайки, тогава, оператора „– ост” или „клас на” към такива абстрактни общи понятия, ние получа-

ваме втори ред абстрактни единични понятия, претендиращи да назовават същности като качеството да бъдеш форма или зоологически вид или класа на всички форми или зоологически видове. Същата процедура би могла да бъде повторена за следващото ниво и т. н., теоритически до безкрайност. Именно на тези по-висши нива намират място математически същности като числа, функции на числа и т. н., според обичайния анализ на основоположенията на математиката от Фреге насетне, през Уайтхед и Ръсел.

Изглеждащият фундаментален за нас философски въпрос „Каква част от нашата наука е просто продукт на езика и каква част е неподправено отражение на действителността?“ е може би един фалшив въпрос, издигнат сам по себе си на базата на определен тип език. Сигурно е, че ще изпаднем в затруднение, ако се опитаме да му отговорим; защото за да се отговори на въпроса трябва да говорим както за езика, така и за света, а за да говорим за света трябва вече да сме били наложили върху света някаква концептуална схема, характерна за нашия специфичен език.

Въпреки това не бива да се отдаваме на фаталистичното заключение, че сме обречени на концептуалната схема, в която сме израснали. Ние можем да я променим, малко по малко, буква по буква, независимо, че междувременно няма нищо, което да ни поддържа, освен самата разгръщаща се концептуална схема. Задачата на философа, според сполучливия пример на [Neurath] е като тази на моряка, който трябва да построи наново кораба си в открито море.

Ние можем да усъвършенстваме концептуалната си схема, своята философия, стъпка по стъпка като същевременно продължаваме да зависим от подкрепата и; но не можем да откъснем себе си от нея и да я сравним обективно с една неконцептуализирана реалност. От това следва, според мен, че е безсмислено да се питаме за абсолютната коректност на една концептуална схема като огледало на действителността. Нашият стандарт за изчисляване на базовите промени в една концептуална схема не трябва да бъде реалистки стандарт на съответствие с действителността, а прагматистки стандарт*6. Понятията са език, а целта на понятията и езика е ефикасност в комуникацията и предвиждането. Такава е и последната задача на езика, науката и философията, и именно според тази задача следва да бъде преценявана най-сетне една концептуална схема.

Еlegantността, концептуалната икономия също играе ролята на съображение. Но тази все пак задължаваща добродетел е вторична – понякога в една, понякога в друга степен. Elegantността би могла да отличава една психологически лесна за боравене концептуална схема от друга, която е твърде тромава за да я поемат пълноценно бедните ни умове. Където това се случи, elegantността просто е средство за постигане на една

прагматично приемлива концептуална схема. Но елегантността има значение и като цел сама по себе си – при това съвсем основателно, стига да остава вторична в едно друго отношение; а именно – стига да се призовава единствено в случаите, когато прагматисткият стандарт не предписва противоположно решение. Там, където елегантността не е от значение, ние можем и сме длъжни – като поети – да се стремим към елегантност в името на елегантността.

---

*6 По този въпрос вж. Duhem, pp. 34, 280, 347; или Lowinger, pp. 41, 121, 145.

Превод – Мален Маленов, IV курс, ф. № 01441

* *1 вж. по-долу, pp. 108 – 113

* *2 Cf. Goodman, pp. 46 – 51

* *3 вж. по-долу, pp. 139f

*вж. по-долу също, pp. 113f

* The unrefined, untutored mind

Of Homo javanensis Could only treat of things concrete And present to the senses

Неизкушен премного в мисълта

Е Хомо Сапиенс от Ява

Добре той схваща само това,

Коего осезава.